

A HORVÁT TRAGÉDIA¹

HITELES fényképekben (38), hiteles okmányokban (27) tárja elénk mintegy 125 oldalon, az emigráns Pavelics Ante, fehér-Zágráb városának képviselője, a horvát nemzet 1300 éves múltjának nagyságát, de főleg sanyarú, sorsverte jelenének soha meg nem ért tragédiáját. A közölt fényképek és dokumentumok keserű jankiáltás a Nyugat hivatalos és nem hivatalos lelkiismeretéhez, égy fájdalmas „ocádentem appello“, amint a nemrég a nagyszerb bérencek által agyonbunkózott Sufflay egyetemi professzor mondta. Megrázó erővel bontakozik ki előttünk az adatokból egy megcsalt és csalódott ősi kultúroemzet egész katasztrófája, amelyet 1918 októberében, 28 elbódult fia azzal követett el rajta, hogy eddig szuverén, európai műveltségű, történelmi hazáját, minden felhatalmazás nélkül, sőt a nemzete akarata ellenére és tiltakozása mellett, kiszolgáltatta a Balkánnak, a nagyszerb félművelt hegemoniának, amely azóta is szakadatlanul, a legnyersebb erőszakkal azon mesterkedik, hogy mindfii horvát értéket: történelmet, vagyont, jogot, szabadságot, államiságot, nyelvet, nevet, Európa szemeláttára és fiileballátára eltiporjon, összezúzzon: elszerbesítsen. És mindezt a „jugoszláv testvéri eszme“ cégére alatt.

Pedig: „Aki ismeri a történelmet az tudja, hogy a „jugoszláv eszmének¹“ nincsen dinamikája. Semmit sem jelent a hatalmas „horvát eszmével“ szemben. Horvátországban a „jugoszláv eszme“ csak egy vékony bőröcske, amely alatt a horvát nemzeti Vulkan morajlik.“

Pavelics Ante könyve két főrésze osztható: egy rövidebb történelmi összefoglalásra és egy dokumentáriumra. A történelmi összefoglalás szól a középkori horvát önálló nemzeti birodalomról, Tomiszláv megkoronázásáról 925-ben, majd szól az árpádházi Kálmán magyar királynak, — a horvát nemzeti dinasztia kihalása után, — ii 02-ben horvát királlyá történt megválasztásáról, amiáltal a horvát felfogás szerint a horvátoknak a jövőre vonatkozólag is biztosított a horvát állam függetlensége. Aztán a századokra terjedő horvát-török élet-halálharcról emlékszik meg, amely végül arra kényszeríti a vérző horvátokat, hogy új szövetséges után is nézzenek. Ezért választotta meg a horvát nemzet 1527-ben, az ősi Cetinrádban,

¹ Dr. Ante Pavelics: Aus dem Kampfe um den selbtsändigen Staat Kroatien. Einige Dokumente und Bilder. Verlag der Kroatischer Korrespondenz „Gries“, Wien, 1931.

² Lásd a mű 59. oldalén.

osztrák Ferdinándot királyává. „Mert a magyarok választása, — írja — ugyanerre a Habsburgra esett, így keletkezett unió Horvátország, Magyarország és Ausztria között.“ Bár a török ezentúl is hatalmas seregekkel ostromolta Horvátországot, mégis megmaradhatott belőle egy kicsi független Horvátország, a reliquiae reliquiarum olim inclyti regni Croatiae, amint a XVI. században a horvát szábor jegyzőkönyvei Maradék-Horvátországot nevezték. „Horvátország tehát annak a kornak a legnagyobb hódítójával szemben is megtartotta függetlenségét,“ írja büszkén Pavelics. 1848-ban Jelasics gróf háborút üzent ugyan Magyarországnak, de a megbolygatott viszony 1868-ban mégis kiegyezéshez vezetett, amely szerint azonban Horvátországnak megmaradt a törvényhozó és adminisztratív autonómiája. Ezentúl is folyt a politikai harc a magyarsággal a horvát állam teljes függetlenségéért. Ezek között az államjogi magyar-horvát politikai harcok között találja Horvátországot és Magyarországot a világháború.

Egy rövidre szabott, de annál világosabb összefoglalás illusztrálja ezután a hajdani nagyhorvát birodalom földrajzi terjedelmét, majd a százados „Háromegy horvát-szlavón-dalmát királyságot“, Boszniát, mint „Török-Horvátországot“ és végül a „Báni Horvátországot“ említi. „Az egész horvát terület 107.753 km²-t tesz ki, — írja — ebből 43.822 km² esik a báni Horvátországra, 12.732 km² Dalmáciára és 51.190 km² Török-Horvátországra. Horvátország összlakossága 5.250.951. Ebből 2.740.000 esik a báni Croátiára, 621.000 Dalmáciára és 1.890.000 Török-Horvátországra. „Ezenkívül kb. 1,250.000 horvát él a külföldön, főleg a két Amerikában.“ Vallás szerint a horvát lakosság 59%-a róm. katolikus, 9,5% mohamedán és 30% gör. kel. (pravoszláv). „A pravoszlávok tekintettel arra, hogy a pravoszláv szerb egyházhoz tartoznak, a horvát szábor 1867-ben hozott határozata értelmében, általában szerbeknek, illetve horvát-szerbeknek jelezetnek.“

Ezután ugyancsak tömör cikk szól a horvátok gazdasági, kulturális életéről és általános civilizációjáról, mindenütt kiemelve statisztikai és egyéb adatok alapján, hogy mekkora különbség áll fenn a balkáni Szerbia és az európai Horvátország között. Különösen érdekes, amikor elősorolja, hogy Horvátországnak már 1874 óta megvolt a modern alapon megszervezett független bírósága, modern büntető joga, modern katasztere, telekkönyve, ezer év óta pedig független, törvényhozó száborja, önálló, felelős kormánya, élen a bánnal s végül a teljes közigazgatási autonómiája.

A könyv másik terjedelmesebb része: a dokumentumok. Itt Pavelics nem beszél többet, szólnak helyette az okmányok. Négy okmány a horvát „dicső múlttól regél“ így a VIII. János pápa levele 871 jún. 7-ről, örömmel köszönti a horvát nemzetet és Branimir horvát fejedelmet azért, mert a nyugati egyházhoz csatlakozott nemzetével egyetemben. Ezzel az ősi dátummal lépett a horvátság a nyugati kultúrmenetek sorába, szemben a Bizánchoz csatlakozott pravoszláv szerbséggel, amelyen azóta Bizánc szelleme virágozott ki minden kinövésével mind a mai napig. Közli még a kivonatát az 1868-i magyar-horvát kiegyezésnek, amely ugyancsak garantálja a horvátok-

nak az ősi horvát szabort, az önálló horvát, belső kormányzatot és az autonóm horvát közigazgatást.

Az okmánytár második része ezt a címet viseli: „Az 1918—1928. időből“. De jogosabban sokkal inkább ezt a feliratot hordozhatta volna: Egy megcsalt és csalódott ősi kultúr-nemzet katasztrófája a XX. században és meg nem hallgatott jajkiáltása a Nemzetek Szövetsége előtt. Az itt közölt okmányok között az első, Rádics Istvánnak bátor beszéde a zágrábi Nemzeti Tanács választmánya előtt, 1918. nov. 24-én.

„Uraim! Még nincsen késő! Ne rohanjatok mint a liba a ködbe. Már csak azért se menjetek bele egy közös kormányzatba a szerb királysággal, mert Szerbia részéről itt senki sincsen jelen s mert csak egy távirat fekszik előttünk. Ne cselekedjetek úgy, hogy maholnap azt mondhassa valaki, hogy Ti szlovének, vajdasági szerbek, bosnyokok, aztán Ti horvát-szerbek, — Ti mindnyájan ma csak azért jöttetek össze, hogy itt összeesküvést kövessetek el a nép ellen, főleg a horvát nemzet ellen. Térjete meg legalább annak a belátására, hogy tárgyunk annyira fontos és sorsdöntő, hogy megtárgyalásához össze kell hívnunk a teljes Nemzeti Tanácsot és természetesen a horvát szabort is. Mert a ti mostani javaslatotok azt akana, hogy határozzuk el, hogy a központi választmánynak 28 tagja azonnal menjen el Belgrádba. De mert ez a központi választmány csak ennyi tagból áll; joggal fogják mondhatni: a választmány Önmagát küldte ki Belgrádba, önmagát hatalmazta fel, hogy proklamálhassa a szerb királysággal való közös kormányzásunkat. Ám ehhez a választmánynak sem felhatalmazása, sem joga nincsen... Ti Belgrádba mentek s ott a horvát nép nélkül, a horvát nép akarata ellenére ki fogjátok kiáltani az egységes államot.“

Ez azonban mégis megtörtént, amitől Rádics, élete kockázatásával, óvott. 28 ember, — rossz politikus, „jugoszláv álmodozó“ — tálcán vitte el az ezeréves horvát nemzet fejét Belgrádba. Megrázó a Horvát Jogpárt kiáltványa is, az egész horvát nemzethez, ez ellen a jogtalan cselekedet ellen. Egyik kitétele így szól: „28 emberből álló csoport elrabolta tőled, Horvát Nemzet, szuverenitásodat, — rád kényszerített egy új államot és egy új dinasztiát.“

1921 február 11-én Rádics pártja dörgő szavú memorandumban tiltakozik Sándor szerb regensnél az ellen, hogy a szerb haderő s a szerbek általában, Horvátország megsemmisítésére törek, de tiltakozik az ellen a barbarizmus ellen is, hogy a szerbek botozzák,, verik a horvát népet s ezzel belegázolnak a horvát nemzet becsületébe:

„A történelem nem ismer még egy példát arra, hogy egy nép valaha is megkísérelte volna azt, hogy egy másik, rokon népet a testvériség és szabadság nevében, fegyveres hatalommal és botozásokkal megfosszon ezeréves államiságától és nemzeti individualitásától.“

1922 februárjában a horvát képviselők blokkja már európai fórum előtt tesz panaszt. Elküldi panaszát „az összes szabad kultúr-nemzetekhez és a genuai konferencia delegátusaihoz“. Jogi alapokon és a történeti tényeknek megfelelően sérelmezik, hogy a szerbség az új államból, a horvát nép akarata ellenére, egy nagyszerb államot erőszakol és hogy egy olyan alkotmányt hozott, amelyet csak erőszak és csalás szavazott meg. De akkor még egészen hiábavaló volt a horvát tiltakozás...

Ezekután egymás mellett hét memorandumot közöl Pavelics, amelyeket mind a genfi Nemzetek Szövetségéhez küldtek be a horvát nemzet nevében: 1929 szeptember i-én Pavelics és Trumbics aláírásával, 1929 szeptember 7-én Krnjevicsnek, a horvát parasztpárt főtítkáranak az aláírásával, 1930 január 25-én Kossutics és Krnjevics ellenjegyzésével, 1930 július 10-én a délamerikai horvátok 4000 aláírásával, 1930 szeptember i-én a belgiumi 35 ezer horvát nevében, 1930 szeptember 4-én a franciaországi horvátok aláírásával, 1930 szeptember 6-án a németországi horvátok nevében. De ez a hét memorandum is a népszövetség előtt, eddig legalább, pozitív eredményhez nem vezetett.

Lehetetlenség volna ehelyütt ismertetnünk az összes felhozott emlékiratok tartalmát. Valamennyi hasonlít egymáshoz, mert valamennyi felpanaszolja azt a balkáni brutalitást, amelyet különösen a szerb diktatúra követ el a horvát nemzet ellen s valamennyi egyaránt követeli Európától a független horvát állam visszaállítását.

Egy példa a brutalításra:

„A politikai foglyok keze-lábjára súlyos láncokat vernek, karjaikat hátrakötözik, a fejüket öklökkel addig dolgozzák meg, amíg orron-szájon megindul a vérük... Súlyos csizmákkal végiggázolnak egész testükön, aztán megint ökökkel verik testüket is össze-vissza, de a legérzékenyebb testrészeket sem kímélik. Az ily módon agyonnyomorítottakat azután földhözvágják, a hátrakötött karokat kötelekkel a lábszárakhoz erősítik s a mezeten talpukat ezután addig verik bikacsökökkel, amíg a vér ki nem fröccsen. A büntetés szigorításául, az így megkínzottoknak és megkötözötteknek egymáshoz fűzött lábain és karjain át fegyvert vagy botot dugnak keresztül és a megnyomorítottakat így két szék közé függesztik fel s ebben a helyzetükben újból addig verik, amíg öntudatukat veszítik. Másokat pedig összekötött karokkal, falbavert kampókra függesztenek, fel, ebben a helyzetben megverik és órákhosszat így függni hagyják. Hogy a börtönön kívül valaki meg ne hallhassa a kínzottak fájdalom-és segélykiáltásait, fejüket vizes rongyokba és katonaközpönyegekbe csavarják be, azonkívül gramofonokat játszatnak, hogy túlharsogják a jajkiáltásokat. Mindezeket kénytelen volt igazolni a hivatalos orvos, de azért mégsem vonták felelősségre a vétkes állami tisztviselőket.

A diktatúra kikiáltása óta, ez év június i-ig, kimutatások szerint, — tehát 18 hónap alatt, — a rendőrségi börtönben 76 személyt öltek meg. Ez idő alatt a rendkívüli bíróság által vezetett 69 perben három személyt halálra ítélték, egyet életfogytig tartó fegyházra és további 319 személyt. Összesen 120X évre és 9 hónapra szóló súlyos börtönre ítélték el... 12 évi fosztogatás és korrupció után, — ami a régi Szerbiában ösidőktől fogva szokásban volt, — Horvátország gazdasági jólétét is tönkretölték.

Minden horvát nemzeti jellegű intézményt, társadalmi, vallási, kulturális, gazdasági, humánus és sportegyesületet betiltottak és legtöbbször azok vagyonát is elkobozták.“

Mindez a balkanizmus azonban nem a megszállás első idejéből való, hanem 1929 és 1930-ban követték el a szerb rendőrségi közegek Macsek vádlott társain: tanárokon, egyetemi hallgatókon, műveit: embereken. Tehát mindez nem is idegeneken történt, hanem a testvér szerbek követték el a szörnyűségeket a „fajtestvér“ jugoszláv horvátokon! Szomorú történelem mindez, szomorú történelmi panasz, a kultúrvilág asztalán.

De szóljon a másik példa is:

„Kérjük ... hogy a Nemzetek Szövetsége hívja össze Horvátország és Szerbia törvényes delegátusait« hogy azok« a Nemzetek Szövetségének ellenőrzése ellen« megtárgyalják:

a) hogy hogyan kell kiüríteniök a szerb csapatoknak a horvát terri-
tóriomot s hogyan kell visszahúzódnioik a Drina keleti partjai mögé és

b) hogy Szerbiának meg kell térítenie azt a kárt« amelyet a horvát
nemzeti vagyonnak okozon a 12 éves szerb igazgatás alan« hogy
ily módon a világ békéjére egyre veszedelmesebbé váló horvát kérdés
a megfelelő megoldáshoz jusson.“

Ilyen nyíltan hirdeti és követeli a horvátok emlékirata a Nemzetek Szövetségétől a Szerbiától való elszakadást s az önálló Horvátország restaurálását« ... ««mert a horvátok és a szerbek, két gyökerében külön nemzet, teljesen ellentétes kultúrával és civilizációval s azért egészen más szellemmel is, amelyeknek ereiben a más nemzetekkel való különböző keveredések folytán, egészen más vér folyik, ... mert Szerbia és Horvátország geopolitikai irányai, egészen ellentétes súlypontok felé gravitálnak, ... mert tizenkétévi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a horvát-szerb kérdés, egy állam keretén belül, megoldhatatlan,... mert a Belgrád által dirigált állam, 12 évi fennállása óta, számtalan vérengzést, üldözést követett el, kifosztotta polgárait és ezzel eljátszotta minden jogát és morális alapját arra, hogy továbbra is fennmaradjon.“ Horvátország tehát visszaköveteli több, mint ezeréves önálló és független államának visszaállítását, amiről le nem mond.

Ezeken az okmányokon kívül megtaláljuk Pavelics könyvében azt a hivatalos jegyzőkönyvet is, amelyet a skupstinában halálra szabott Rádics Istvánnal felvett a belgrádi vizsgáló bíró a skupstinai merényletről s amelyben a horvát nemzet haldokló vezére Jankovics Dragomir udvari minisztert, Vukicsevics Velja miniszterelnököt, Perics Ninko házelnököt, alapos gyanúkok alapján, azzal vádolja meg, hogy ők az orgyilkosság szisztematikus előkészítői és szellemi felbujtói. Közli a Rádics—Pribicsevics-blokk kiáltványát is, amelyben ezek bejelentik, hogy nem vesz részt egyetlen horvát sem a belgrádi bírósági tárgyaláson, mert a vizsgálóbíró eleve elzárkózott attól, hogy a Rádics által említett és vádolt magas szerb személyiségeket kihallgassa. Kijelenti ez a kiáltvány, hogy a skupstinában történtek után, a horvát nemzet képviselője soha sem lépheti át Belgrád küszöbét. Megtaláljuk az okmányok között Pavelics halálos ítéletét is, amelyet a diktatúra mondott ki a fejére, „mert a külföldön Horvátország elszakítása mellett agitált“.

De minden szónál megrendítőbbek a Pavelics által közölt fényképfelvételek. Rádics hatalmas temetéséről két felvétel beszél, a horvát függetlenségért harcoló horvát hazafiak sorozatos sírdombjai a zágrábi temetőben azt hirdetik, hogy a nagyszerb testvérek sírba dobnak, irgalom nélkül, mindenkit és minden horvátot, aki lelkesedni mer a horvát nemzet szebb és független jövőjéért.

Van azonban az okmányok között egy, amely minket magyarokat különösképpen érdekel, sőt igazol. így szól:

„Tizenkét év óta a legkülönbözőbb alkalmakkor azt a fellengős szót kell hallanunk, hogy mi horvátok s az ideáti területeken élő szerbek, az osztrák rabszolgaság alól „felszabadítottunk“. Ezzel szemben meg

kell állapítanom, hogy ez az állítás abszolúte hamis. Ali Ausztria alatt sohasem voltunk rabszolgák s ez áll különösen a horvátokra s a horvát területeken élő szerbekre. Bár minden államjogi autonómiánk mellett, amelynek Horvátország a birtokában volt, fennállt ugyan némi függőség, de rabszolgaságról szó sem lehet. Mindenesetre nehezünkre esett ez a függőség is, úgy éreztük, hogy nem elég nagy az élvezett szabadságunk“

Mennyire hazug volt az a nagyhangú „jugoszláv“ propaganda, amely a háború előtt és alatt, ország-világ előtt hirdette, panaszolta az elviselhetetlenül terhes osztrák és magyar jármot és rettentő rabszolgaságot! De a történelem ime, megbüntet és kiderít minden történelmi hazugságot, sokszor egy egész nemzet iszonyú mártíriuma által és árán. Ezt a vallomást Macsek, a horvát nemzet vezére mondotta el a vádlottak padján és éppen a szerbek bíróságának, akik őt hazaárulással vádoltak. Ez a férfias vallomás, a régi Magyarország és Ausztria legfényesebb történelmi igazolása.

Mit várnak azonban a ma elnyomott, a ma tényleg rabszolgasorsra jutott horvátok Európától és hogyan állnak élet-halálharcukkal Európa színe előtt?

„A horvát-kérdés már eddig is felkeltette a külföld érdeklődését és nem kétséges többé, hogy belátható időn belül, a nemzetközi fórumok előtt is, hivatalos tárgyalás anyagát fogja képezni s hogy a napirendről csak akkor kerülhet majd le, ha a horvát nemzet kívánságainak megfelelő módon jut megoldáshoz.“⁸

Így látja a horvát-kérdést és harcokat Pavelics ma. Mi is így látjuk. Favelics kétségtelenül nagy szolgálatot tett tragikus nemzetének és a történelemnek is azzal, hogy ezt az önmagában hangos adathalmazt Európa közvéleményének asztalára is letette. Ha az igazság ideje megérett, a Nemzetek Szövetsége elég argumentumot fog találni az égő horvát-kérdés megoldásához Pavelics szép könyvében.

Es mi van otthon, a vert, a nyüzött Horvátországban? Ott nincsen szükség semilyen propagandára, semilyen bizonyításra, hisz maga Macsek mondotta a szerb bíróság előtt:

„Kell propagandát üzni olyasvalaminek, ami már a gyermekeink szívében is csírázik, hogy már akkor, amikor még csak dadogni tudnak, már is rágyújtanak a dalra: Még nem vezett el Horvátország, amíg mi élünk?... Kell propagandát üzni olyan eszmének, amellyel aggjaink és aggnőink is, sírjukba szállnak? ... Nem kell propagandát üzni olyasminek, amit egy egész nemzet a szívében hordoz“.

Mi magyarok, csaknem egy évezreden át a horvátokkal együtt éltünk, közösségben, unióban. Ők, 1918 októberében elszakadtak tőlünk, mert nagyobb, mert több szabadságról álmodoztak. De mi ezek ellenére mégis azt hisszük, hogy ránk köszönt még egyszer a történelem: közös örvendezéssel, mert külön-külön tragédiánk, közösen nehéz és igaztalan.

BERKES JÓZSEF

¹ Lásd a mű 105. oldalán.

² Lásd a mű 3. és 4. oldalán.

³ Lásd a mű no. oldalán.